

NERIJUS BRAZAUSKAS

At(si)liepiančios sąmonės modusai

Viktorija Daujotytė, *Sauganti sąmonė: Literatūra ir patirtis*: Užrašai, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007, 488 p., ISBN 978-9955-624-93-6

Edmundas Husserlis rašė, kad „sąmonės fenomenų sritis yra tikra herakleitiškojo srauto sritis“¹. Į jį patenka ir fenomenologiško (ap)mąstymo judesys, kurį atlieka profesorė literatūrologė Viktorija Daujotytė refleksyvių patirčių knygoje *Sauganti sąmonė: Literatūra ir patirtis*. Vien akademiškai kalbėti apie šią knygą neleistų nei jos žanras, nei autorei priimtinas fenomenologiškas mąstymas. Taigi, suskliaudžiant Daujotytės biografijos, mokslinės kūrybos faktus, viešojo erdvėje funkcionuojančius pasisakymus, tikslingiausia pažvelgti į knygoje užrašytus autentišką patirtį bylojančius tekstus.

Koks šios knygos žanras? Norint atsakyti į šį klausimą reikėtų atkreipti dėmesį į pavadinimą ir dedikaciją: „tiems, kuriuos mąstau, // kurių esu mąstoma, // kurie yra man, // kuriems esu“ (p. 6). Apmąstomiems, mąstantiems, esantiems autorės sąmonėje, patirtyje ir išgyvenimuose skiriami šie užrašai, bylojantys literatūros ir patirties, patirties ir literatūros jungtį. Kodėl užrašai, o ne dienoraštis? Ar trimis žvaigždutėmis (***) jie atskiriami ar sujungiami? Kam skirtos datos knygos pabaigoje (2006 03 25–2007 07 13) – esamiems dabarties ar būsimiems ateities skaitytojams? Ką jos žymi – „liniją, ratą, elipsę, spiralę?“ (p. 14). Manychiau, datas pakeisdama simboliniais ženklais autorė suskliaudžia ne tik laiką, bet ir visus asmenybinius, kultūrinius, istorinius ir kitokius kontekstus, kuriuos gali byloti laiko nuoroda. Pažvelkime į bet kurį tekstą: „*** Dabar pagalvojau apie erdvę – prisiminiau tą įtampą Šv. Jonų bažnyčioje – lyg svaigo galva, lyg kažkas laikė ar kėlė. Nemačiau, o mačiau – ir tą paukštį“ (p. 180). Ką pavadina žodis *dabar*? Kada pagalvota apie erdvę? Laiko nėra, yra tik sąmonės laikas, kuris atkuriamas tekste ir kurį tikslingiau išreiškia ženklas, o ne data. Juk

1 Edmund Husserl, *Karteziškosios meditacijos*, Vilnius: Aidai, 2005, p. 63.

ir dienoraščio įrašo diena nebūtinai bus tiksli, o įrašo ar įvykio tikrumas lieka autoriaus valioje. Tad dienoraščio žanro atsisakymas leidžia Daujotytei išlaikyti fenomenologiško mąstymo nuostatą, nors neatmestina tikimybė, jog dalis tekstų iš pradžių atsirado kaip dienoraščio įrašai, su datomis. Tačiau šiandien datos nebėra tikros, o ir „vėjas pučia kada ir kur nori“ (p. 21).

Apie ką ši knyga? Vėlgi, fenomenologiškai suskliaudžiant literatūrą, gyvenimą, humanistiką, kito patirtį, galima pasakyti, kad ji apie sąmonę. Šiuo atveju nėra svarbu, ar ji sauganti, ar konstatuojanti, ar interpretuojanti, ar apglėbianti. Kiekvienam ji kitokia, nes kiekvieno suvokimas skirtingas. Dėmesys atkreiptinas į vieną (iš daugybės), mano manymu, autorei svarbią sąmonės sampratą. Nors tekstuose akivaizdus huserliškas sąmonės traktavimas, bet Daujotytei galbūt pagrindinė ši formuluotė: „Sąmonė yra žmogaus visata, žmogiškasis visatos atitikmuo. *Visa*. Sąmonė ir visata. Viena per kitą viena kitoje. Milijonai žmogaus pasaulio metų glūdi sąmonės atmintyje. Saugiai, saugančiai. *Sąmonės universumas*“ (p. 208). Sąmonės kaip *Visa* koncepcija išlieka knygos tekstuose, savitai papildoma intencionalumo, asociacijos, neturto, estetinio kūno, gyvenamojo pasaulio sąvokomis ir kitais fenomenologiniais terminais. Tiesa, su pastaraisiais neretai elgiamasi laisvokai, renkantis ir mėgaujantis interpretavimo galimybe, o ne preciziniu Husserlio ar vėlesnių fenomenologijos filosofijos tęsėjų, modifikuotojų (M. Mamardašvilio, G. Bachelard'o, M. Merleau-Ponty, E. Levino) sąvokų vartojimu. Wilhelmas Dilthey'us, Albert'as Camus, Martinas Heideggeris, Hansas-Georgas Gadameris – filosofai, kuriems taip pat skiriama daug dėmesio ir kurie laikomi humanitarinio, humanistinio mąstymo pagrindu. Bet koku atveju svarbiausia ne terminų preciziškumas, bet juose kristalėjantys „intelektualinės patirties modusai“ (p. 43). Daujotytės pasirinkta (gal ją pasirinko?) fenomenologinė–egzistencialistinė tradicija suteikia mąstymui autentiškumo, rodo daugybę minties takų ir atšakų, leidžia atsiskleisti rašančiajai. Ir ji pati tiesiogiai pripažįsta: „Mąstymas pirmiau už metodus ir metodologijas“ (p. 15). Tokia pozicija atveria skaitymo ir reflektavimo laisvę, leidžia svarstyti įvairias teksto analizės strategijas. Mano sąmonėje atgarsį rado refleksijos apie aptariamą knygos rašymą, apie asmeninę patirtį vaikystės ir profesijos horizontuose, apie literatūrą, apie kalbą ir sąmonę. Skaitant knygą svarbu omenyje turėti pamatinį autorės teiginį: „mąstymo linijos man yra lygiagrečios, *nesusikertančios*“ (p. 343).

Saugančioje sąmonėje esama tekstų, kuriuos sąlygiškai pavadinčiau metaliteratūriniais, nes juose kalbama apie šios knygos rašymo eigą, principus, pakeiti-

mus. Daujotytė pastebi: „Negaliu ištarti: *šiuose užrašuose...*; lyg kažką pradėčiau; dar ir nebūdami, užrašai jau buvo *šie*“ (p. 14). Autorė fenomenologiškai fiksuoja savo mintis, patirtis, apmąstymus, kurie jau *buvo*. Fenomenologijos terminais kalbant, knygoje yra ir *cogito*, ir *cogitatum*. „Grįžau prie paantraštės ir išbraukiau *fenomenologiniai*, liko *literatūros užrašai*. Vėl grįžau; suvokiau, kad kalbu apie jungtį – literatūros ir patirties“ (p. 14) – toks sprendimas neįsprendė rašančiosios į griežtus fenomenologijos rėmus, paliko galimybę už(si)rašyti literatūros ir patirties refleksijas. Fenomenologija liko kaip teorinio mąstymo atrama, dažnai įvairiausias mintis struktūruojantis diskursas. Nuolat fenomenologiškai „užrašinėjamas sąmonės darbas“ (p. 31), laikantis sąžiningos pozicijos (tikriausiai asmeninė, o gal ir U. Eco inspiruota?), jog „rašymas sau yra fikcija, pasiteisinimas. Raštas yra viešas, net jei slapas“ (p. 371). Galima tik spėlioti, kokia būtų ši knyga, jei nebūtų sąmonės redukavimo, numanomo skaitytojo. Galbūt atsirastų daugiau svarstymų apie dabarties žmones, gyvus ir kuriančius ar tiesiog egzistuojančius. Tarpas tarp amžininkų įneša savo korekcijų, juo labiau Lietuvoje, kurioje bet koks žodis sukelia atoveiksmį.

Knygos žanras leidžia atskleisti skaitančiajam autorės asmeninę patirtį, kurią sunku išvelgti studijuojant jos teorinius darbus. *Saugančioje sąmonėje* esama daugybės tekstų, kuriuos sąlygiškai pavadinčiau asmeninės patirties tekštais. Tai išgyventi ir fenomenologiškai atkurti prisiminimai apie Zingerio zigzagą, Girgždūtę, Bacho muzikos klausymąsi, apie babūnėlės rūpestį ir kalbą, apie mirtį, santykius su kitataučiais, žydinčių gudobelę, apie daiktus, laiko jutimą gimtoje erdvėje. Tai vaikystės patirtis, ji apmąstoma autentiškiausiai ir fenomenologiškiausiai. Prisimenantioji atsiskleidžia kaip jautri, pastabi ir refleksyvi anksčiausios patirties vertintoja. Laiko tarpas ir pasikeitusi sąmonė suteikia prasmę ankstesnei patirčiai, kuri turi potencialą dažnai koreliuoti su skaitytojo sąmone. Daujotytės užrašyti tekstai liudija, kad vaikystės vertė, grožis ir netgi skausmas gimsta tik saugančioje suaugusiojo sąmonėje.

Įdomi ir autentiška pasirodė mokslininkės profesinės patirties savirefleksija. Apmąstydamą tiek pačią anksčiausią patirtį (sąmoningumas literatūrai, prasi-dėjęs nuo metaforos ir simbolio; tikėjimas minties savarankiškumu; knyga apie Maironį), tiek pačią vėlyviausią (J.L. Borgesas), ji atvirai kalba apie nueitą kelią. „Žinojau, kad yra intencijos (sąmonės parengtis arba būseną), bet nežinojau, kad taip vadinasi“, – prisipažįsta literatūrologė (p. 37). Čia pat pažymi: „Atrodė neteisinga, kad to, ką patiri, ką turi savo sąmonėje, negali panaudoti literatūros

tyrinėjimui“ (p. 37). Tokie ir kiti panašūs teiginiai rodo, kaip autentiška mintis nuolatinės kvalifikacijos ir kompetencijos dėka įgyja teorinį rūbą. Tačiau jis nesureikšminamas, svarbiausia, kad randami atitikmenys, kad patvirtinami individualūs spėjimai, mintys, išvalgos. Atsiranda pasitikėjimas, saugumas ir poreikis eiti į priekį, ieškant minties pirmtakų. Netikėta pasirodė iš naujo skaitytų knygų refleksija. Pasikeitę, praturtėję ir kritiškesni vertinimai (M. Prousto, V. Mykolaičio-Putino ir kt.) byloja apie galimybę ne tik iš naujo patirti, bet ir suvokti, kaip tai įvyksta. Taip atsiranda supratimas, kad visa tai jau buvo patirta kitų ir iki tavęs. „Dalis mano ankstyvosios sąmonės yra parašyta Šatrijos Raganos. / Dalis mano kalbinio kraštovaizdžio užrašyta Žemaitės“, – sako Daujotytė (p. 403). Tik dviejų patirčių, dviejų sąmonių sandūra leidžia tai identifikuoti. Padeda atpažinti ir tą atvejį, kai apie patirtį kadaise kalbėta dar nesuvokiant Kito (R. Skučaitės kūryba).

Būtų keista, jei literatūros tyrinėtoja neįpareigojančio žanro knygoje nemąstytų apie literatūrą. Antanas Baranauskas, Žemaitė, Vytautas Mačernis, Balys Sruoga, Vincas Mykolaitis-Putinas, Marcelijus Martinaitis, Justinas Marcinkevičius, Jurgis Baltrušaitis, Antanas Kalanavičius, Salomėja Nėris, Vanda Juknaitė, Nijolė Miliauskaitė, Judita Vaičiūnaitė – autoriai, kuriems skiriamas didžiausias dėmesys. Kodėl jiems? Kodėl ne Ričardui Gaveliui, Herkui Kunčiui, Sigitui Parulskiui (apie šį keletą kartų užsimenama), ne Gintarui Grajauskui? Tai individualus pasirinkimas, todėl klausimas beprasmiškas, tačiau jame slypi kažkas, kas verčia interpretuoti atskirus tekstus (pavyzdžiui, D. Kajoko eilėraštyje „Vilkpėdės“, p. 243, 247), skatina prisiminti eilėraščių citatas, verčia sugrįžti prie menininkų gyvenimo ir kūrybos peripetijų. Didžioji dauguma autorių – poetai, o poezija yra „intensyviausio sąmonės ir kalbos susitikimo vieta“ (p. 310). Mokslininkė domina būtent tai, kas gimsta sąmonės ir kalbos, kalbos ir sąmonės sandūrose. „Eilėraštis, kurį skaitau, yra slaptas takas į kito sąmonę, į jos patirtį“, – kartą užrašoma bemažant (p. 88). Mano manymu, Daujotytės reflektuojami kūrėjai yra saugančios sąmonės (tautinės, istorinės, asmeninės, kolektyvinės) menininkai. Daugumą jų mokslininkė pažįsta, todėl jos fragmentiškos interpretacijos, mintys netikėtai nuspalvinamos asmenine patirtimi, kurios nerasime akademinuose jos tekstuose. Skaitant apie Vaičiūnaitės poeziją, apie Daujotytės ir poetės susitikimą atrodo, kad tai viena dviejų sąmonių šviesa, vieno susitikimo ir apšvietimo refleksija. Autorės žodžiais tariant, patirties siužetai čia susipina, akumuliuoja vienas kitą ir sukuria dar vieną skaitytojo patirtį įtraukiantį siužetą. Kita vertus,

mąstydamą apie klasikų tekstus literatūrologė atskleidžia kintančios sąmonės modusus. Jau ne kartą aptarti tekstai vėl suskamba jos sąmonėje, o tai inspiruoja „prieigų kaita – žiūrėjimo į tekstą, girdėjimo, suvokimo“ (p. 22). Poetės sąmonės būsenos įžvalga Nėries eilėraštyje „Kaip tave mylėtau“, kontekstai Janinos Degutytės kūrinyje „Po Šuberto Nebaigtosios simfonijos“, egzistencinis takas Vaičiūnaitės eilėraštyje „Siuvamosios mašinos garsas auksinis“, iškilioji erotinė poetika Mikalojaus Konstantino Čiurlionio laiške Sofijai, laiško *eidosis* Mačernio „Laiške mirusiam draugui“, Vydūno kūrybą persmelkianti ugnis, stiklo šukė Broniaus Radzevičiaus *Priešaušrio vieškeliuose* – visa tai yra nuolat at(si)naujinančių mąstymo prieigų rezultatas. Šiame procese svarbi vieta tenka citatai, kuri traktuojama ir fenomenologiškai, kai akcentuojamas įspaudas sąmonėje, kopija, atspaudas. Citata kaip sąmonės cikada, kuri staiga išskyla mąstančiosios sąmonėje, ir tas atsiradimo momentas yra ne mažiau svarbus nei pats turinys. Citatą lemia intelektualinė ir kūniškoji patirtis, ji žymi Daujotytei svarbius gyvenimo ir kūrybos tekstus. Jų interpretacija – tai sąmonės, o ne teksto interpretacija.

Vienas iš saugančios poetinės sąmonės bruožų – „gamtos – dvasios tėvynės pojūtis“ (p. 17). Apmąstant poetų tekstus daug dėmesio skiriama gamtos fenomenui, siejamam ir su kalba, civilizacija, asmenine patirtimi. Įsidėmėtinas teiginys, jog „didelė dalis lietuvių literatūros – nuo Žemaitės iki Granausko, Apučio, Jonuškaitės – turi pirminės (arba gamtinės) ir kultūrinės patirties persiklojimo struktūrą“ (p. 19). Manychiau, kad apskritai didesnioji dalis XX a. lietuvių literatūros yra gamtiška, tradiciška, neužklota kultūrinės–civilizacinės patirties. Pastaroji lietuvių literatūroje labiau sietina su proza, kuriai knygoje skiriama palyginti nedaug dėmesio. Igno Šeiniiaus, Julijono Lindės-Dobilo, Romualdo Granausko, Juozo Apučio, Broniaus Radzevičiaus kūriniai pasirenkami dėl fenomenologiškai interpretuojamų nuostabos, sąmonės tikrumo, tapatybės linijos per patirtį momentų. Nesunku pastebėti, kad šie rašytojai tekstuose fiksuoja literatūrologę dominančią temą – gamtinės ir kultūrinės patirties sankirtas, sampynas ir sankryžas.

Išskirtinis mąstymo apie literatūrą bruožas – perėjimas nuo asmeninės patirties prie literatūros teksto. Individualūs išgyvenimai „įsikabina“ į Daujotytes sąmonę. Vėliau tai padeda prisiminti literatūrinę patirtį (pavyzdžiui, išblukęs kartūnas atgamina išblukusius Lindės-Dobilo meilės laiškus, šie primena Platono meilės filosofiją ir inspiruoja svarstymus apie meilės laiškų žanrą). Pažvelkime į vieną tekstą: „Daug kartų sąmonėje iškilęs ir vis dar iškylantis vaizdinys – namų pakilumėlėje į rytus žydinčios trešnės. (Apie trešnes viename pavasario laiške

užsimena ir Mačernis; *jau žydi trešnės; nežinau, ar Tau pažįstamas toks medis...*“ (p. 42.) Taip analogijos būdu pereinama arba prie literatūros, arba toliau, kaip cituotu atveju, grįžtama prie praeities (kitais kartais literatūros tekstas tiesiog užpildomas patirtimi). Trešnės vaizdinys – tas fenomenas, kuris sujungia dvi sąmones į vieną ir kuris leidžia parodyti dvi skirtingas trešnes. Juk ir Prousto aprašytos gudobelės (jas apmąsto, aprašo ir Daujotytė) kiekvieno būtų kitaip atsimenamos, suvokiamos, perteikiamos. Tas *kitaip* suteikia autorės trešnėms ir gudobelėms savitumo, netgi intelektualinės intrigos. Fenomenologiškas mąstymas ateities tyrinėtojams atveria galimybę pa(si)tikrinti, ar Jonas Juškaitis, Šatrijos Ragana, Alfonsas Nyka-Niliūnas yra fenomenologiški (tiesa, paskutinysis jau apmąstytas); ar skaitoma iš fenomenologijos perspektyvos. Ne su visų rašytojų „fenomenologiškumu“ norėtųsi sutikti, bet tai jau asmeninės pozicijos ir argumentacijos dalykas. Verti dėmesio pastebėjimai, kad „dar neišnaudota galimybė jungti Liūnę Sutemą ir Janiną Degutytę“ (p. 69), kad Baltrušaičio „lietuviškoji lyrika yra vienas ryškiausių *grįžimo prie daiktų gestų*“ (p. 82), kad Vaižgantas yra fenomenologiškas, kad „Šatrijos Ragana lietuvių literatūrai suteikė šventumo“ (p. 244), kad „Mačernis liudija seną *sielą, seną sąmonę*“ (p. 331). Iš tiesų mąstymas apie klasikų tekstus iš įvairiausių metodologinių, interpretacinių atskaitos taškų – viena iš galimybių jiems išlikti *dabarties* skaitytojų sąmonėse.

„Visur – kalba, kalba tarpininkauja suvokimui ir pati yra suvokiama. Kalba persmelkia kūno sąmonę ir yra jos persmelkta“, – rašo Daujotytė (p. 15). Ji nekelia pačios kalbos funkcionavimo, jos autonomiškumo, pirmumo klausimo. Kalba yra sąmonė? Sąmonė yra kalba? Autorė apglėbia abu šiuos klausimus, keldama savuosius. Ji pagrįstai akcentuoja kalbininkams nepriimtinių žodžių legitimumo problemą. Ką daryti, kai kalbinė svetimybė (pavyzdžiui, *rūžavos* palergonijos) neišdildoma iš sąmonės? Pagal Daujotytę imlioji vaikystės sąmonė neselekcio- nuoja žodžių, jie prigryja su daiktais, apskritai „sąmonė nediskriminuoja *kitų* žodžių“ (p. 55). Iš tiesų lietuviškas žodis iki pat XX a. pabaigos buvo cenzūruojamas, atrenkamas, draudžiamas, taisomas; tai darė ir savi, ir svetimi. Taip literatūra prarado dalį autentiško žavesio, tikrojo turinio ir jo (iš)raiškos. Iš čia kyla „ekstatinės biblinės kalbos stoka lietuvių poezijos tradicijoje“ (p. 127), kai kurių žodžių išrovimas bei vertimo problemos. Daujotytė tekste palieka „pergyvenimą“, argumentuodama, kad jis reiškia daugkartinį patyrimą, o „išgyvenimas“ – vienkartinį. Ar reikalingas tarpas tarp bendrinės kalbos ir tarmės, tarp *savo* ir *svetimo* žodžio? Ar jis nulemtas sąmonės, ar institucijos? Be patirties bet

koks žodis yra tik žodis. Autorė prisimena: „Tas vaikas lyg *sukaustytas* – ankstyvoje vaikystėje girdėjau šį pasakymą ir neužmiršau“ (p. 320). Grafiškai išskirtam žodžiui dabar ji suteikia turinį – ne lingvistinį, bet patirtinį, pasakydama, jog sukaustymo galėjo ir nebūti, jei nebūtų trūkę šilumos, mylavimo, dėmesio. Neturint egzistenciškai žymėtos patirties *sukaustytas* gali asocijuotis tik su žodyno reikšmėmis.

Įgimtas ir išlavintas žodžio jautimas sukuria autentišką Daujotytės stilių, kurį lengva atskirti ir kurio neįmanoma supainioti. Filosofinės ir literatūrinės minties dermė išreiškiama grafiškai išskirtais originaliais ar savitai vartojamais žodžiais: *kosmojauta, gamtojauta, dangovaizdžiai, sielovaizdis, kraštovietė, geomoralinė, prokelias, protektas*. Knyga sėte nusėta retoriniais klausimais, aforizmais, metaforomis, asonansais, aliteracijomis, paradoksis ir inversijomis. Tai mąstymo ar nušlifluoto stiliaus bruožas? Itin autorės mėgstamo Oscaro Wilde'o stiliaus atgarsis? Atsakymo į šį klausimą nežinau, bet jo ir nereikia. Norėčiau tik atkreipti dėmesį į daugumos tekstų pabaigose esančias mintis, parašytas inversiškai kaitaliojant, kartojant žodžius. „*Nutolinimas priartinant. / Artinimas tolinant*“ (p. 23); „*Taip reikštis; būdais, kurie realiai nieko nereiškia*“ (p. 23); „*Simbolis – iš nutolusio artumo, iš artimo tolumo*“ (p. 179); „*Tikrovė, kuri yra, ir tikrovė, kurios nėra*“ (p. 231). Kai kuriais atvejais tai panašu į betikslį žaidimą, pastangą nuolatos akcentuoti, išryškinti, išskirti. Tokios formuluotės tarsi filosofiskai apibendrina atskirą fragmentą, o gal ir išreiškia mintį, kylančią parašius (užrašius, įrašius) vieną ar kitą refleksiją. Jos liudija poetinį autorės talentą, kuris galėtų atsiskleisti ne tik knygoje *Perrašai* (2005). *Saugančią sąmonę* galima laikyti *Perrašų* tęsiniu, nes abejose knygoje užfiksuojami, Daujotytės žodžiais tariant, nuorašai, užrašai, perrašai, prieraišai, įrašai.

Knygoje akivaizdus „nenutrūkstantis sąmonės darbas – *kažkas* bando jungti, nukreipti viena ar kita linkme“ (p. 30). Pasigesčiau tarpų, skirtumų, plyšių, – to, kas gan steriliam, švariam tekstui suteiktų dėmių; perfrazuojant autorę – norėtųsi neatitikimų, neatitikmenų, prieštaravimų. Būtų įdomu rasti pasvarstymų apie priežastis, lemiančias staigų vieno ar kito eilėraščio atsišaukimą sąmonėje. Ne-norėčiau sutikti su požiūriu, kad impresionizmo estetika iš esmės fenomenologiška, kad šiandien įmanomi patikimumo, įtikinamumo, tikrumo kriterijai, kad socialinis klausimas literatūrai yra esminis. Pasitaiko visuotinai žinomų teiginių („Estetika kaip meno, grožio filosofija atsiranda tik XVIII amžiuje“; p. 211), pakartojamos pamatinės fenomenologijos tezės („Suvokimas gali būti tik kieno

nors suvokimas“; p. 246) – tokia enciklopedinė informacija byloja profesinį įdirbį, rašymo ir mąstymo techniką, kurios suskliausti tikriausia neįmanoma. Iš čia atsiranda pavadinimų vertimai, datos, patikslinimai, prisipažinimai, jog tiksliai nebeprisimenama ir pan. Visa, kas sudėta į knygą, yra autorės pasirinkimas, kuris yra autentiškas, vaisingas ir skatinantis mąstyti. Įsidėmėtinas Daujotytės komentaras: ji negalinti taip, kaip Slavojus Žižekas (p. 480). Tai yra Daujotytė, o kad ją įmanu atskirti – jau intelektualinės kokybės ženklas. Filosofinis mąstymas gimdo savitas išvalgas, žadinančias skaitančiojo sąmonę: „Būtis – iš patirties užsipildanti forma, kuri yra ir perpildyta, ir tuščia“ (p. 35), „Poetai yra *senos sąmonės žmonės*“ (p. 109), „Žemaitė kosminę sąmonę juto iš žemės, Čiurlionis iš dangaus“ (p. 126), „Atsiminimo atsiminimas yra jau nauja patirtis“ (p. 224), „Atsakymai tegali būti *versija*, tik manymo *atmaina*“ (p. 262), „Esu, jei atsimenu“ (p. 284). Šios mintys – tai asmeninės, literatūrinės, filosofinės patirties fiksavimas, ne kartą apmąstytas, bet kartą užrašytas. O radusios atgarsį skaitytojo sąmonėje, jos steigia pokalbį, kuris nenutrūksta ir užvertus paskutinį, Sigutės Chlebinskaitės subtiliai padabintos knygos puslapį.

Tokių minčių sukėlė knyga, kurios numeris 274-as (išleista 300 numeruotų knygos egzempliorių!) ir kurioje užfiksuotose autorės sąmonės žymėse slypi „mąstymo apie literatūrą, mąstymo iš patirties ir apie patirtį patrauklumas“ (p. 15). Jį lemia ir neaptartos, bet sąmonėje likusios mintys apie mergaitės, moters likimą, apie topografiją, vertimų problemišumą, šiuolaikinę popkultūrą, postmodernizmą, kai kuriuos užsienio rašytojus, apie hermeneutinę tradiciją, civilizaciją ir žmogaus prigimtį. *Sauganti sąmonė* – tai *mąstančios nendrės* šlaimėjimas, girdimas visiems, kuriems sava netikrumo ir abejonės, ieškojimo ir atradimo perspektyva. Atradimo prarandant, praradimo atrandant.